

A GYERMEKEK SZÁMÍTÓGÉP- ÉS INTERNETHASZNÁLATÁNAK SZÜLŐI KONTROLLJA

MIHALIK Árpád¹ – SZABÓ Éva² – KOVÁCS Péter²

arpi.mihalik@gmail.com, szeva64@gmail.com, peter.kovacs0902@gmail.com

¹ELTE PPK Pszichológiai Intézet

²SZTE BTK Pszichológiai Intézet

ÖSSZEFOGLALÓ

Háttér és célkitűzések: Az internetezés és számítógép-használat a hétköznapiak szerves részévé vált, azonban a kutatások többsége a kirívó esetekre, kiugró jelenségekre irányul. A szélsőséges vagy patológiás esetek kezelése, valamint a problémás viselkedésjegyek azonosítása mellett fontos felmérni, hogy a szülők milyen nevelési módszereken keresztül segítik gyermekeik egészséges és hatékony internethasználatát. Az internet elterjedéséből adódóan a kérdés a magyar társadalom jelentős részét érinti. *Módszer:* Vizsgálatunkban félig strukturált interjúkkal kérdeztünk szülőket, arról, hogyan felügyelik az otthoni internethasználatot, milyen gyakran használják gyermekükkel közösen az internetet, illetve mennyire jellemző, hogy jutalmaznak vagy büntetnek az internethasználattal. *Eredmények:* A szülők beszámolóí alapján többségük sem személyesen, sem ellenőrző/szűrő szoftvereken keresztül nem ellenőrzi gyermeke internethasználatát. A közös használat ritka, főleg a kapcsolattartásra és kommunikációra irányul. Továbbá gyakran alkalmazzák az internethasználat korlátozását a büntetés eszközeként. *Következtetések:* Az olyan új média esetében, mint az internet, fontos, hogy olyan hatékony, egészségtudatos és biztonságos szülői módszerek, valamint családi normák szilárduljanak meg, amelyek lehetővé teszik, hogy a gyerekek önállóan, felelősségteljesen, a kockázatok elkerülése mellett, a lehetőségek kiaknázásával legyenek képesek használni az internetet. *Kulcsszavak:* számítógép-használat, internethasználat, nevelés, egészségtudatos számítógép-használat

FIATALOK SZÁMÍTÓGÉP- ÉS INTERNETHASZNÁLATI SZOKÁSAI

Az internet és számítógép használatára irányuló kutatások többsége a patológiás viselkedésszokások leírására (Koronczai, Demetrovics, Kun, 2010), a rizikófaktorok azonosítására (Demetrovics és mtsai, 2012) irányul. Ezek a leggyakrabban kvantitatív, kérdőíves vizsgálatok azonban keveset mondanak az átlagos, patológiás jegeket nem mutató felhasználó viselkedéséről és az internet családi életre gyakorolt hatásáról. Utóbbi kérdések vizsgálata egyre relevánsabbnak tűnik annak fényében, hogy Magyarországon az internettel rendelkezők száma 2012-ben meghaladta a 4,7 millió főt (KSH, 2012), amely kiegészülve a 2,5 millió mobilinternet-előfizetővel (KSH, 2012) az ország lakosságának jelentős hányadát foglalja magában. Az internetezés és számítógép-használat a hétköznapi szerves részévé vált, azonban a kutatások többsége a kirívó esetekre, kiugró jelenségekre irányul. Hazai felmérések alapján egyenletes növekedést mutat az internet-hozzáféréssel rendelkező háztartások száma, és az emberek egyre motiváltabbak az internethasználatra, nemtől és származástól függetlenül (TÁRKI, 2006). Emellett évről évre csökken azoknak az aránya, akik az otthoni internet-hozzáférés hiányát azzal indokolják, hogy nincs rá szükségük (TÁRKI, 2006). Ezeket a tendenciákat figyelembe véve a közeljövőben az otthoni számítógép- és internet-hozzáférés hasonlóan elterjedté válhat, mint a televízió. A televízió és az internet esetében egyaránt fontos kérdés a használat egészséges időkorlátainak és a fogyasztott tartalom minőségének tisztázása, azonban a két eltérő típusú médiafelület között alapvető különbségekkel kell számolni. Az internetezési szokásokat nem lehet egyér-

telműen párhuzamba állítani az olyan korábbi médiafogyasztási tevékenységekkel, mint a televízió nézési szokások. Annak ellenére, hogy mindkettő ülő elfoglaltságot jelent, mérőben más fiziológiai (Babey, Hastert, Wolfstein, 2012) és pszichés (Demetrovics és mtsai, 2012; Willard, 2007) hatásokat eredményeznek.

A televíziózással ellentétben a számítógép- és internethasználat megköveteli az alapvető informatikai ismeretek elsajátítását. A felhasználói szintű ismeretek egy részét napjaink közoktatási informatikaórái biztosítják, részben ennek is köszönhető, hogy a számítógépes ismeretek mértékében megjelenik egy generációs szakadék, ahol a fiatalabb generáció rendre több tudással rendelkezik. Annak ellenére, hogy ez a generációs szakadék évről évre csökken (IRC, 2007), a fiatalok tudáselőnye még mindig jelentős.

A 11–16 éves gyerekeknek a 46 százaléka úgy vélte, hogy többet tud az internetről, míg a korosztálynak mindössze ötöde gondolja úgy, hogy nem rendelkezik több ismerettel, mint szülei (IRC, 2011). Ez a tudáselőny azonban nem jelent biztonságosabb, felelősségteljesebb internethasználatot. Minél nagyobb tudással rendelkezik valaki, valamint minél többet és minél sokoldalúbban használja az internetet, annál nagyobb a valószínűsége, hogy kockázatot rejtő tevékenységet is végez (IRC, 2011). Az informatikai tanórák célja, hogy a gyerekek képesek legyenek használni a számítógépet, internetet és a legfontosabb szoftvereket, azonban a jelenlegi óraszám mellett kevés idő jut annak megtanítására, hogy képesek legyenek a veszélyeket elkerülő, egészségtudatos felhasználókká válni, továbbá koruknak megfelelő, hasznos tartalmakat fogyasztani. Ezt jelzi, hogy a gyerekek beszámolóiban alapján gyakrabban kapnak segítséget, tanácsot vagy út-

mutatást az internethasználatra vonatkozóan a szüleiktől, mint a tanáraiktól. Ezért mediációs szempontból a szülők fontosabb szerepet játszanak a helyes internethasználat elsajátításában, mint a tanárok (IRC, 2011).

Lényeges, hogy a szülők (a relatív informatikai inkompetencia ellenére) képesek legyenek támogatni gyermekeiket az önálló, felelősségteljes és biztonságos internethasználat elsajátítására, mivel az internet vitathatatlan előnyei mellett számos veszélyt vonz magával. Ilyen veszélyforrások lehetnek a nemkívánatos szexuális tartalmak, az online zaklatás, az online szerencsejáték, a gyűlöletkeltő csoportok, a függőség kérdéskörébe tartozó veszélyek és a személyes adatok nem szándékos megosztása (Willard, 2007; Domonkos, 2014). Turrow és Nir (2000) a 8 és 17 év közötti gyerekekkel rendelkező szülők internetezésre vonatkozó nevelési módszereit vizsgálva azt találta, hogy a szülők háromnegyede aggódik az internethez köthető veszélyek miatt. A kutatásból kiderül, hogy a 13 és 17 év közötti gyerekek szüleinek 65 százaléka szabályokat alkot arra vonatkozóan, hogy gyermekeik milyen honlapokat és a nap mely időszakában látogathatnak. A szülők 31 százaléka csak felügyelet mellett engedi az internethasználatot, és egyharmaduk használ olyan szoftvert, amely szűri az elérni kívánt tartalmat, vagy képes blokkolni bizonyos típusú oldalakat. Hazai eredmények alapján a magyar szülők háromnegyede rendszeresen beszélget a gyerekével arról, hogy mit csinál az interneten. Továbbá a szülők 47 százaléka szokott gyereke közelében maradni akkor, amikor az internetezik, míg 42 százalékuk akár mellé is ül, és nézi, hogy mit csinál. A magasabb szintű monitorozás jellemzőbb a fiatalabb (9–10 éves) gyerekek esetében, míg az életkor előrehaladtával csökken a gyakorisága. A közös internethasználat

a megkérdezett gyerekek és szüleik 35%-ára volt jellemző, míg az internetező gyerekek szüleinek 27%-a nem használja az internetet (IRC, 2011).

BÜNTETÉS ÉS JUTALMAZÁS AZ INTERNETHASZNÁLATBAN

A negatív hatások kivédése érdekében a gyerekek internetezésének monitorozása, a használat idejének, tartalmának korlátozása konfliktushelyzeteket teremthet. Az amerikai, tinédzser korú gyerekekkel rendelkező családokban az internethasználat gyakori oka a konfliktusoknak (Rompay, Roe, Struys, 2002). A szülők, akik korlátozzák a gyerekek médiahasználatának idejét, félnek attól, hogy ezáltal több konfliktus keletkezhet a családban (Evans, Jordan, Horner, 2011). A gyermekek televízió keretében keresztüli médiafogyasztása során a szülők jobban aggódnak amiatt, hogy milyen tartalmat lát a gyermek (erőszak, szex, kábítószer stb.), mint hogy összesen mennyi időt tölt a televízió előtt (Nathanson, 2001).

Azok a gyerekek, akiket eltiltanak bizonyos televíziós tartalomtól, pozitívabb attitűdöket mutatnak a tiltott tartalom iránt, ezért nagyobb valószínűséggel fogják azt más környezetben, vagy más csatornákon keresztül elérni (Nathanson, 2012). Így az eltiltás büntetés indirekt negatív hatást válthat ki. Ennek ellenére a szülők gyakran alkalmazzák a számítógépet büntetés és jutalmazás eszközeként. Lee és Chae (2007) koreai mintán végzett vizsgálata alapján a különböző honlapok tiltása és az idői korlátozás nem eredményes módszer, míg a szülőkkel történő közös internetezés képes leginkább növelni a hasznos, oktatási célokra irányuló internethasználatot.

AZ INTERNETHASZNÁLAT FELÜGYELETE

A közös internetezés növeli annak a valószínűségét, hogy a gyermek hasznos célokra használja az internetet, azonban a negatív hatások kivédése, valamint a potenciális veszélyek csökkentése érdekében további szoftveralapú védekezés is szükséges. Mitchell, Finkelhor és Wolak (2004) azt találta, hogy a gyermekek mindössze 25 százalékának volt bármilyen típusú, felügyeleti, védelmi vagy szűrőszoftver telepítve a számítógépén. Növeli a használat valószínűségét, (a) ha a gyermek 10–15 éves korú, (b) ha a szülők nem biztosak abban, hogy mire használja a gyermek az internetet, (c) ha úgy vélik, hogy a gyermek szexuális tartalmat is nézne az interneten, (d) ha nem bíznak abban, hogy felelősségteljesen használja a gyermek az internetet, (e) ha a gyerek közösségi oldalakat is használ. Az internetes tartalmakat szűrő szoftver használatának valószínűségét csökkenteti, ha a szülők úgy vélik, hogy gyermekük házi feladat elkészítésére használja az internetet (Mitchell, Finkelhor, Wolak, 2002). Az alacsony használati arány ellenére napjaink szűrőprogramjai széles körű szolgáltatásokat kínálnak és számos esetben ingyenesen használhatóak. A szülői felügyeletet segítő programok képesek korlátozni a gyerekek internetezési idejét, megszüntetni és blokkolni a feltölteni vagy letölteni kívánt tartalmat, ezáltal megelőzve azt is, hogy nemkívánatos, személyes információkat adjanak meg idegeneknek. A programok különböző és egyenként beállítható kategóriák mentén szűrik a tartalmat. Külön beállítható például a szektákra, vagy szerencsejátékokra irányuló szűrés. A nemkívánatos tartalommal bíró honlapokat pedig meg sem jeleníti. Ezenfelül rögzíti a gyermek által látogatott honlapokat

és cselekvéseket, amit a szülő visszanézhet, vagy akár e-mail formájában a program el is küldheti a számára (Ybarra, Finkelhor, Mitchel, Wolak, 2009). Korábban kritikaként fogalmazták meg ezekkel a szoftverekkel szemben, hogy a káros vagy veszélyes tartalmak mellett a hasznos információkhoz való hozzáférést is korlátozzák. Richardson, Resnick, Hansen, Derry és Rideout (2005) vizsgálatában azt találta, hogy hat különböző szűrőszoftver a pornográf tartalmak letiltása során a hasznos egészségügyi információk 1–4 százalékát blokkolta le, a többit engedélyezte a felhasználóknak.

A szülői ellenőrzés mértékét máshogy látják a szülők és a gyerekek. A szülők 61 százaléka nyomon követi gyermeke internethasználatát, azonban ezeknek a szülőknek a gyerekei szerint a szülőknek mindössze 38 százaléka van tisztában azzal, hogy ők mire használják az internetet. Regresszióelemzés alapján az apukák, a fiatal szülők, azok a szülők, akik közösen is interneteznek gyermekeikkel, illetve a fiatalabb gyermekkel rendelkező szülők magasabb mértékű ellenőrzést mutatnak (War, Bianchi, Raley, 2005).

Összességében a programok és a szülői jelenlét együttes használata biztosítja a legtöbb előnyt és legnagyobb védelmet. Sem a program, sem a szülői jelenlét önmagában nem mutat hasonló eredményt. Vélhetően azok a szülők, akik valamelyik formában védekeznek a nem kívánt internetes veszélyek ellen, nagyobb eséllyel fogják a másik irányból is megpróbálni megakadályozni a problémák megjelenését. Azonban az ilyen jellegű összefüggések vizsgálatához, illetve a szülői jelenlét vagy a szoftverek sikerességének mértékéről viszonylag kevés empirikus vizsgálat született. Kutatásunkban ezért első lépésként kvalitatív adatgyűjtés mentén vizsgáltuk meg, hogy: (1) milyen mértékű és

milyen típusú ellenőrzést gyakorolnak a szülők gyermekük otthoni internethasználatára; (2) milyen gyakran használják közösen, együttműködve az internetet; (3) milyen gyakran büntetnek vagy jutalmaznak az internethasználat korlátozásával.

MÓDSZEREK

A kutatási kérdések mentén félig strukturált interjúval 18 szülőt kérdeztünk meg gyermekeik internetezési szokásaira irányuló nevelési módszereikről és az internet családi életre gyakorolt hatásáról. Az interjúalanyok összesen 39 gyermeket (19 lány, 20 fiú) nevelnek, akiknek életkora átlag 14,3 év (SD = 4,18). A részvétel önkéntes alapon történt, azonban részvételi feltétel volt, hogy a szülőnek legalább egy 12–18 év közötti gyermeke legyen, akivel közös háztartásban él. Az interjúalanyok nem kaptak jutalmat a részvételért. Az interjúk a szülők otthonában készültek, ahol az adatfelvétel során csak a szülő és az interjút készítő személy volt jelen. Az interjú hangfelvételét az interjúkészítő rögzítette, az interjúalany beleegyezésével. Mivel az internethasználat célja nemi különbségeket mutat (Thompson, 2001), ezért törekedtünk, hogy a mintában szereplő családok esetében a fiú- és lánygyermekek aránya közel kiegyenlített legyen. Az interjúk kódolása és elemzése során a megalapozott elmélet (Grounded Theory) módszer lépéseit követtük (Mitev, 2012). A rendelkezésre álló empirikus adatokból kiindulva, de az induktív elemzési lehetőségeknek teret hagyva, több lépcsőben (nyílt, axiális, szelektív kódolás) létrehoztuk az elemzés kategóriáit. Az elméletekre alapozva a megfigyelés fő irányai: (1) a szülők bevonódása és felügyelete a gyermek internetezési szokásaiba („*Hol szokott*

számítógépezni a gyermeke?”; „*Szokta-e látni, hogy mit csinál a gyermeke a számítógépen?*”; „*Szokta-e ellenőrizni, hogy milyen honlapokat néz, mit csinál a gyermeke, amikor internetezik?*”); (2) a közös internethasználat gyakorisága („*Milyen gyakran internetezik közösen a gyerekével?*”; „*Van olyan internetes tevékenység, amit a gyerekével közösen végez?*”); (3) előfordul-e, hogy az internethasználatot büntetés vagy jutalmazás eszközeként használja a szülő („*Előfordult, hogy azzal büntette valamiért a gyerekeket, hogy megtiltotta az internethasználatot, vagy valami más módon korlátozta?*”). Az interjúk hanganyagát egységes, írott formára alakítva, két független bíráló kódolta, akik a kódolás egyes szakaszainak befejezésekor egyeztettek és megvitatták az esetleges eltéréseket.

Nyílt kódolás

Első lépésben a teljes szövegtörzset nyílt kódolás során megállapítottuk azokat a kódolásra alkalmas viselkedéscsoportokat, fogalmakat, érzelmi viszonyulásokat, amelyek a kutatási kérdésekre irányulnak. A nyílt kódolás a következő főbb kategóriákat eredményezte: (1) a gyermek a saját szobájában, vagy közös helyiségben használja az internetet, felügyelet mellett vagy önállóan internetezik, hogy a szülők ellenőrzik-e a böngészési előzményeket, használnak-e tartalomszűrő beállításokat, beszélgetnek-e a gyermekkel az internethasználat során tapasztaltokról, a helyes internethasználatról, illetve a lehetséges veszélyekről; (2) kommunikál-e a szülő interneten keresztül a gyermekével, van-e olyan internetes cselekvés, amelyet közösen végeznek, látogatják-e ugyanazokat a honlapokat, illetve van-e olyan internetes cselekvés, amelyet mindketten kedvelnek; (3) idői korlátozás büntetési céllal, tartalmi korlátozás büntetés céllal, internetezéstől való eltiltás,

idői jutalmazás, tartalmi jutalmazás, hozzáférés biztosítása jutalmazási céllal.

Axiális kódolás

Az axiális kódolás során a nyílt kódolási kategóriák közötti viszonyokat, összefüggéseket és kapcsolatokat elemezve létrehoztuk az alkategóriákból azokat az alapkategóriákat, amelyek a kutatási kérdések megválaszolásához releváns információkat szolgáltatnak. Az axiális kódolás során a nyílt alkategóriákból a következő alapkategóriák épültek fel: (1) internetezés helye, felügyelet, előzmények ellenőrzése, szűrési beállítások alkalmazása, internetezést meghatározó kommunikáció; (2) közös használat, interneten keresztüli kapcsolattartás; (3) büntetés, jutalmazás. Ismételt elemzésre került minden interjú, megállapítva az alapkategóriák előfordulásának gyakoriságát, kontextusát és minőségét, valamint az interjúalanyok beszámolóí közötti egyezéseket és eltéréseket.

Felügyelet

A nyílt és axiális kódolás nyomán létrejöttek azok a szelektív kódok, amelyek mentén az interjúk tartalmi elemzése történt. Az (1) kutatási kérdésre irányuló válaszokat felügyeletként kódoltuk, az al- és alapkategóriák gyakorisága, egymáshoz való viszonyulása

és minőségi szempontjai miatt három szintet különítettünk el. Ezek az alacsony, a közepes és a magas szintű felügyelet. Az 1. táblázat összegzi a három szintet.

Közös használat

A (2) kutatási kérdésre irányuló válaszokat közös használatként kódoltuk. Az al- és alapkategóriák mentén két szinten értelmeztük a kódolási egységet. A közös használatot jelentette az együttes internetes cselekvés és interneten keresztüli közös kommunikáció. Míg ezek hiányában nem kódoltunk a gyerekekre és szülőre vonatkozó közös internethasználatot.

Büntetés és jutalmazás

A (3) kutatási kérdésre irányuló válaszokat büntetés és jutalmazásként kódoltuk. Az al- és alapkategóriák mentén az internet büntetés és jutalmazásként történő alkalmazását különítettük el szelektív kódolási egységként. A büntetés és jutalmazás esetében is két szinten értelmeztük a kategóriát: a szülő büntet-e vagy sem, illetve jutalmaz-e vagy sem az internethasználatnál. Büntetésként került kódolásra, ha a szülő gyereke idejét vagy tartalmát tekintve korlátozva használhatja az internetet, vagy eltiltásban részesül. Míg jutalmazásként került kódolásra, ha a szülő gyereke idejét

1. táblázat. A felügyelet szintje

A felügyelet szintje		
Alacsony	Közepes	Magas
A gyerekek saját szobájukban is, korlátlanul és felügyelet nélkül használhatják az internetet. A szülők szűrőbeállításokat vagy monitorozó programokat nem használnak.	A gyerekek csak közös szobában használhatják az internetet, többnyire szülői felügyelet mellett. A szülők szűrőbeállításokat vagy monitorozó programokat nem használnak.	A gyerekek csak közös szobában használhatják az internetet szülői felügyelet mellett. A szülők szűrőbeállításokat vagy monitorozó programokat használnak. Ellenőrzik a böngészési előzményeket.

vagy tartalmát tekintve többet, vagy többre használhatja az internetet.

EREDMÉNYEK

Felügyelet

Az (1) kutatási kérdés a szülők bevonódásának és felügyeletének mértékére irányult. Az eredmények alapján az internethasználatra vonatkozóan a 39 gyerek közül 22 részesült alacsony, 13 közepes, és 4 magas felügyeletben. Az alacsony felügyeleti szintet mutató szülők gyerekeinek átlagéletkora 14,8 év, a közepes szülői felügyeletet biztosító szülőké 13,2, míg a magas szülői felügyeletet produkáló szülők gyerekeinek átlagéletkora 15,2 év. Az eredmények alapján részben igaz, hogy a magasabb kontroll a fiatalabb gyerekekkel rendelkező szülőkre jellemző, azonban ez a magas felügyelet esetében nem teljesül, amit valószínűleg a kategóriába tartozó gyerekek alacsony elemszáma okozhat.

Közös használat

A közös használat vizsgálatára irányult a (2) kutatási kérdés. Az interjúk alapján a családok gyerekeinek 41 százalékával interneteznek közösen a szülők. Továbbá a gyerekek 28 százalékával kommunikálnak interneten keresztül a szülők. Minden olyan szülő, aki szokott közösen internetezni a gyerekével, kommunikációs célokra, kapcsolattartásra is használja az internetet. Ez fordítva nem igaz. A kapcsolattartásra irányuló használat értékelhető leggyakoribb közös, családi tevékenységként. A kapcsolattartást szemléltető példák:

„...néha úgy érzi az ember, hogy szükséges rossz, aztán van, amikor a szükséges jó, mert

jelen pillanatban azért nálunk most, most jó... mert azért a férjem csak 2500 kilométerrel odébb van, tehát azért a kapcsolattartásnak fontos része.”

(17 éves fiú anyja)

„...biztos nagyon sokat jelent az, hogy skype-on tudnak beszélni, mert azért nem mindegy, hogy így ingyen beszélnek egymással, vagy hogyha csak telefonálhatnának, akkor lehet, hogy nem hívnák egymást, csak kéthetente anyagi okok miatt.”

(14 éves fiú anyja)

A kapcsolattartást követően a leggyakoribb közös cselekvések az információszerzés és a gyerek részéről érkező technikai segítségnyújtás. Példa a segítségnyújtásra:

„...sőt már hivatalos ügyek elintézésében is szokott nekem segíteni.”

(13 éves fiú anyja)

Büntetés és jutalmazás

A (3) kutatási kérdés a szülők internethasználatra vonatkozó büntető és jutalmazó módszereire irányult. Elemzésünk alapján 27 (70%) gyereket csak büntetnek a szülei, 3 (7%) gyereket büntetnek és jutalmaznak is, 9 (23%) gyereket pedig se nem büntetnek, se nem jutalmaznak az internethez való tartalmi és időbeli hozzáféréssel. Egy gyerek sem volt a mintában, akit csak jutalmaznának a szülők. Büntetés esetében jellemző volt, hogy nem az internet helyes vagy helytelen használata eredményezte a korlátozást vagy megvonást, hanem a gyerek más területen elért gyenge teljesítménye, rossz magaviselete. Legtöbbször a rendrakás hiánya, a nem megfelelő időbeosztás és az iskolai teljesítmény vontamaga után a büntetést, utóbbira példa a következő idézet:

„Igen, rossz jegy. Rossz jegynél, a kisfiamnál igen. Az az igazság, hogy nem vagyok híve a verésnek, és soha nem is voltam, illetve a csúnya bánásmódnak, szitkozódásnak. A kisfiamat csak úgy tudom, hogyha valamit megvonok tőle.”

(13 éves fiú és 16 éves lány anyja)

A jutalmazás estében a szülők a büntetéshez hasonlóan nem az internet helyes használatáért jutalmaztak többlettartalommal, vagy többletidővel, hanem más területen elért sikerekért, vagy helyes viselkedésért. A jutalmazás a mintában szereplő szülők esetében sokkal ritkábban fordul elő, mint a büntetés. Továbbá nem volt olyan szülő, aki kizárólagosan jutalmazott az internethasználattal, a jutalmazás minden esetben magával vonta, hogy büntetésben is részesül a gyerek. A jutalmazást szemlélteti a következő példa:

„Hát előfordult és örült neki. Tehát egy hétig mosolygott utána, de ezek nagyon ritka pillanatok, szerintem egy évbe körülbelül négy vagy öt alkalom, tehát amikor valami nagyon kimagaslót vagy olyat teljesít, amire azt mondom, hogy igen megsüvegelem, akkor, igen akkor vannak ilyen díjazások úgymond.”

(12 éves lány apja)

MEGVITATÁS

Az interjúk eredményei szerint a szülők többsége sem szoftverek által, sem személyesen nem felügyeli gyereke internethasználatát. Ezt jól szemlélteti, hogy a gyerekek többsége a saját szobájában, felügyelet nélkül is használhatja az internetet. Az internetezésre vonatkozó szabályok és korlátozások többsége idői alapú, amely arra irányul, hogy mennyit, vagy mikor használhatja a gyerek az inter-

netet, azonban a böngészés tartalmára vonatkozóan ritkán fogalmaz meg megkötéseket. Az alacsony felügyelet nem teszi lehetővé sem az internetes tartalmak szűrését, sem a gyerekek internetezéssel töltött idejének kontrollálását, főként, ha figyelembe vesszük, hogy azok a gyerekek közel kétszer annyi időt töltenek online, akiknek a saját szobájukból is van internet-hozzáférésük (Turrow, Nir, 2000). A negatív hatások kivédésére alkalmas eszköz a szűrő és blokkoló szoftverek használata (Richardson és mtsai, 2002), ennek ellenére a szülők közül kevesen alkalmazzák ezeket. Ez rosszabb arány, mint a hazai kvantitatív kutatások által bemutatott eredmények, ahol a szülők 24 százaléka használt olyan szoftvert, amely nyomon követi a böngészést, 19 százaléka telepített olyan szoftvert, amely megakadályozza bizonyos tartalmú honlapok betöltődését, és 8 százaléka korlátozta szoftvereken keresztül a gyereke internetezéssel töltött idejét (IRC, 2011). A hasznos és egészségtudatos internethasználatot a közös internetezés jósolja be legerősebben (Lee, Chae, 2007), amely a mintánkban szereplő gyerekek kevesebb mint felénél fordul elő. Eredményeink hasonló arányokat mutatnak, mint Roberts, Foehr és Rideout (2005) a televízió nézésre irányuló kutatásának eredménye, ahol a 8–18 éves gyerekek felének esetében, a szülők nemétől, rasszától vagy szocioökonómiai státuszától függetlenül, nem volt semmiféle szabály a média tartalmára vagy a televízió nézés időtartamára vonatkozóan. Fontos lenne a felügyelet gyakoriságának és mértékének növelése, mivel az internethasználat több potenciális veszélyt rejt (Willard, 2007), mint a televízió. A közös internethasználat az esetek többségében kimerül a gyerekektől érkező technikai, illetve információs segítségnyújtásban, amelyben megmutatkozik a fiatalabb

generáció technológiai fölénye. A kapcsolattartási és kommunikációs célokra irányuló használatot leszámítva csupán minden tizedik gyerekkel internetezik közösen a szülő, a felügyelet mellett a látott tartalmakat átbeszélve.

A szülők többsége sem személyesen, sem szoftveresen nem felügyeli a gyereke internetezését, továbbá szűrési beállításokat sem használ. A szoftveralapú tartalomszűrés számos negatívumot képes kivédeni, és a 11–16 éves magyar gyerekek csupán 20 százaléka képes megváltoztatni a beállításokat (IRC 2011), tehát a gyerekek akkor sem férhetnek hozzá a felnőtt tartalomhoz, ha ez a céljuk. A szűrési beállítások használata számos veszélyt képes kivédeni a tartalmak szűrésével, azonban a korának megfelelő, hasznos internethasználatra nem tanítja meg a gyereket. A személyes felügyelet szükséges ahhoz, hogy a szülő képes legyen nyomon követni, hogy milyen tartalmak és internetes cselekvések érdeklik gyermekét. Ezáltal lehetősége nyílik ismereteit bővíteni az adott téma vagy cselekvés irányába és hasznos, releváns tanácsokat adni. Az internethasználat ezáltal válhat családon belüli közösségi programmá, azonban ahhoz még a sikeres szülői módszerek kialakítása esetén is időre van szükség, hogy a televízióhoz hasonlóan szervezze a család életének mindennapjait, beszédtemát biztosítson, és képes legyen közelebb hozni a családtagokat.

Az internetezésre irányuló felügyelet erősségét és minőségét kapcsolatba hozták a szülői nevelési stílusokkal (Abelman, 2007). Az autoritariánus/tekintélyelvű (Baumrind, 1991) szülőkre jellemző, hogy szabályokat állítanak fel és tiltásokat, korlátozásokat alkalmaznak. Ezek a szülők használják legnagyobb valószínűséggel a szűrési beállításokat, tiltanak le honlapokat, vagy nem engednek bizonyos interneten végezhető cselekvéseket,

ezeket előírásokkal érik el. Az autoritatív/megkívánó (Baumrind, 1991) szülők olyan használható tudással próbálják ellátni a gyerekeket, hogy önállóan is tudatos fogyasztók legyenek. Az érveiket indokolják, elmagyarazzák, hogy a gyerek belássa, hogy a szülő azt szeretné, ami számára is jó. Ezek a szülők nem használnak szűrő beállításokat, helyette nyomon követik a gyerek által látogatott tartalmat. Értékelik és eldöntik, megfelelő-e számára, utánajárnak a veszélyeknek és előnyöknek, mindezt a gyerekekkel együttműködve.

A permisszív/engedékeny (Baumrind, 1991) szülők sok esetben azonos dolgokra használják az internetet, mint a gyerekeik. Ennek ellenére nem szólnak bele, passzívan követik a gyermekek internetes cselekvéseit, nem használnak szűrési beállításokat, nem járnak utána a gyerek által keresett tartalmaknak, engedékenyek, nem adnak sem útmutatást, sem tanácsot, és jellemzően nem hoznak szabályokat (Abelman, 2007). Az interjúkban elhangzottak alapján a megkérdezett szülők a permisszív/engedékeny nevelési stílusról számoltak be a gyerekek internetezésével kapcsolatban. (Azzal a kitételrel, hogy egy részük nem használja az internetet, illetve egyéb cselekedeteket büntetnek az internethasználat korlátozásával.) Az eredményeink alapján a szülők egyfelől passzívak, ami főként a felügyelet hiányában testesül meg, másfelől aktívan korlátoznak, büntetnek, ritkábban pedig jutalmaznak az internethasználat tiltásával vagy engedélyezésével.

Annak ellenére, hogy az eltiltás nem sikeres stratégia (Lee, Chae, 2007), a szülők többsége gyakran alkalmazza. A szakirodalom alapján az együttműködés, a magas felügyelet, a közös internethasználat és a közösen kidolgozott szabályok együttesen képesek arra, hogy a gyerekek képesek legyenek

önállóan, felelősségteljesen és biztonságosan használni az internetet (Willard, 2007). Ez sokkal több időt és energiát igényel, mint a jelenlegi nevelési módszerek. Sok esetben a szülők nem rendelkeznek az ehhez szükséges idővel és erőforrásokkal. Evans, Jordan és Horner (2011) megvizsgálták, hogy milyen reakciót vált ki a szülőkből az Amerikai Gyermekgyógyászati Akadémia (AAP) azon javaslata, amelyben a gyerekek napi televíziózással töltött idejét két órában maximalizálja. A szülők szerint a gyerekek negatívan fognak reagálni a televíziózással töltött idejük csökkentésére, ezáltal több lesz a konfliktus a gyerekek és szülők között, illetve a testvérek között is. Véleményük szerint továbbá sokkal több energiát, időt, és erőforrást igényelne a tévézés helyetti idő kitöltése, amely nem áll rendelkezésére minden szülőnek. Végül a gyerekek televíziózással töltött idejének csökkentésével háttérbe szorulnak azok a hasznos dolgok, amiket a tévézésnek köszönhetnek. Példaként említik, hogy a televízió kommunikációs témát nyújt; a televízió előtt biztonságban tudhatják gyerekeiket, akik így otthon vannak; szabadidőt biztosít számukra, amíg a gyerekek tévét néznek; végül a csökkentett televíziózási idő kevésbé tenné lehetővé a tévézési idővel való büntetést és jutalmazást. Amikor a szülőket arra kérik, hogy csökkentsék a gyerekeik televíziózásra fordított idejét, akkor egyúttal arra kérik őket, hogy változtassák meg a családon belüli normákat, szokásokat, amelyek szervezik a családok hétköznapi működését. Valószínűsíthető, hogy hasonló akadályokba ütközne az internethasználatra irányuló szülői módszereken történő változtatás, azzal a fontos különbséggel, hogy itt még nem alakultak ki olyan mélyen lehorgonyzott normák és szabályok a használat idejére és tartalmára vonatkozóan, mint a televíziózásnál.

Idővel az internetezés elveszti az újdonsági hatását és hasonlóan megszilárdult normák alakulhatnak ki köré, mint a televíziózás esetében. Azonban ahelyett hogy megvárnánk, hogy a nem hatékony vagy veszélyes, de már megszilárdult normákat kellene megváltoztatni, érdemes lenne olyan egészségtudatos és hasznos normákat megszilárdítani, amelyek a szülőknek és a gyermekeknek is egyaránt az érdekeiket szolgálják.

A kutatás korlátai és jövőbeli kutatási irányok

A kis elemszámú minta nem teszi lehetővé, hogy a szülők széles csoportjával kapcsolatban lehessen levonni következtetéseket az eredmények nyomán. A jelen kutatás eredményei arra hívják fel a figyelmet, hogy a szülők szempontjából leglényegesebb terület, amelyről viszonylag kidolgozott reprezentációkkal bírnak, az az internetezési idő általi jutalmazás és büntetés. Amíg nem tudatosul a szülők szélesebb csoportjában, hogy az internetezés nem pusztán egy figyelmeztető eszköz, addig érdemes lenne feltárni, hogy milyen módon képes formálni az internettől való eltiltás a gyermekek viselkedését. Amikor viszont a szülők széles csoportjában differenciálódik az „*internet mint a büntetés és jutalmazás eszköze*”, illetve „*az internet mint önmagában jutalom vs. büntetés/veszély*” reprezentációja, akkor lenne adekvátabb a fentihez hasonló felügyeleti stratégiákat és közös használatú kapcsolatos kérdéseket feltenni a szülők szélesebb rétegeinek, illetve megvizsgálni ezek összefüggését a szülői nevelési stílusokkal és módszerekkel.

SUMMARY

PARENTAL MEDIATION OF CHILDREN'S COMPUTER AND INTERNET USE

Background and aims: Despite the fact that computer and internet usage have become a part of everyday life, most studies focus on excessive usage or salient cases. Besides dealing with extreme and pathologic usage and identification of risk factors, it is also important to assess parental pedagogical methods which can lead to healthy and effective internet use by children. As a consequence of the progressive growth of internet penetration, this issue concerns a significant proportion of Hungarian society. *Methods:* In the present study we carried out half-structured interviews with parents on parental control and supervision of internet usage of children; the frequency of joint (parent and child) internet usage; and parents' views about internet as a tool of reward or punishment. *Results:* Results indicate that most parents do not regulate their child's internet usage by controlling or filtering software, joint internet usage is only occasional and its primary function is communication. Furthermore, parents often punish their children by depriving them from internet use. *Discussion:* In the case of such relatively new fields of media domains as the internet, it is important to establish effective and safe parental norms which can lead to autonomous, responsible and risk-avoidant internet usage of children possible. The present study shows where we stand in this process currently, providing guidelines on how to achieve an optimal parenting from the perspective of computer and internet use. *Keywords:* computer usage, internet usage, parenting, healthy computer usage

IRODALOM

- ABELMAN, R. (2007): Fighting the war on indecency: Mediating TV, internet, and videogame usage among achieving and underachieving gifted children. *Roepers Review*, 29(2), 100–112.
- BABEY, H. S., HASTERT, A. T., WOLSTEIN, J. (2012): Adolescent Sedentary Behaviors: Correlates Differ for Television Viewing and Computer Use. *Journal of Adolescent Health*, 52(1), 70–76.
- BAUMRIND, D. (1991): The Influence of Parenting Style on Adolescents Competence and Substance Use. *Journal of Early Adolescence*, 11(1), 56–95.
- DEMETROVICS, Z., URBÁN, R., NAGYGYÖRGY, K., FARKAS, J., GRIFFITHS, M. D., PÁPAY, O., KÖKÖNYEI, GY., OLÁH, A. (2012): The development of the Problematic Online Gaming Questionnaire (POGQ). *PlosOne*, 7(5), e36417.
- DOMONKOS K. (2014): Cyberbullying: zaklatás elektronikus eszközök használatával. *Alkalmazott Pszichológia*, 1, 59–70.
- EASTIN, S. M., GREENBERG, S. B., HOFSCIRE, L. (2006): Parenting the Internet. *Journal of Communication*, 56, 486–504.

- EVANS, A. C., JORDAN, B. A., HORNER, J. (2011): Only two hours? A Qualitative Study of the Challenges Parents Perceive in Restricting Child Television Time. *Journal of Family Issues*, 32(9), 1223–1244.
- FÁBIÁN Z., GALÁCZ A., GERHARDT E., KOLLÁNYI B., SÁGVÁRI B., SZÉKELY L. (2006): *Gyorsjelentés a World Internet Project 2006. évi magyarországi kutatásának eredményeiről*. Letöltve: <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/b027.pdf>
- KORONCZAI B., DEMETROVICS ZS., KUN B. (2010): Internetfüggőség és problémás internethasználat. In DEMETROVICS ZS., KUN B. (szerk.): *Az addiktológia alapjai IV*. ELTE Eöt-vös Kiadó, Budapest. 253–279.
- KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL (2012): *Távközlés, internet, 2012. II. negyedév*. Letöltve: <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/tav/tav21206.pdf>
- LEE, J. K., CHAE, Y. G. (2007): Children's Internet Use in a Family Context: Influence on Family Relationships and Parental Mediation. *Cyberpsychology and Behavior*, 10(5), 640–644.
- LIVINGSTONE, S., HELSPER, J. E. (2008): Parental Mediation of Children's Internet Use. *Journal of Broadcasting & Electroning Media*, 52(4), 581–599.
- MITCHELL, J. K., FINKELHOR, D., WOLAK, J. (2002): Protecting youth online: Family use of filtering and blocking software. *Child Abuse & Neglect*, 29, 2005. 753–765.
- MITEV, A. Z. (2012): Grounded theory, a kvalitatív kutatás klasszikus mérőföldköve. *Vezetéstudomány*, 43(1), 17–30.
- NATHANSON, A. I. (2001): Parent and child perspectives on the presence and meaning of parental television mediation. *Journal of Broadcasting and Electronic Media*, 45, 201–220.
- NATHANSON, A. I. (2002): The unintended effects of parental mediation of television on adolescents. *Media Psychology*, 4, 207–230.
- RICHARDSON, R. C., RESNICK, J. P., HANSEN, L. D., DERRY, A. H., RIDEOUT, J. V. (2002): Does Pornography-Blocking Software Block Access to Health Information on the Internet? *Journal of American Medical Association*, 288(22), 2887–2894.
- ROMPAEY, V. V., ROE, K., STRUYS, K. (2002): Children's influence on internet acces at home: adaption and use in the family context. *Information, Communication & Society*, 5(2), 189–206.
- SÁGVÁRI, B. (2012): *EU Kids Online II: A magyarországi kutatás eredményei*. http://internet hotline.hu/dokumentum/52/ITHAKA_EU_KIDS_Magyar_Jelentes_NMHH_Final_12.pdf (Letöltve: 2014. február).
- THOMPSON, S. H. T. (2001): Demographic and motivation variables associated with Internet usage activities. *Internet research: Electronic Networking Applications and Policy*, 11, 2. 125–137.
- TURROW, J., NIR, L. (2000): The Internet and the Family: The view of U. S. parents. In FEILITZEN, C., CARLSSON, U. (eds.): *Children in the new media landscape*. Nordicom, Goteborg. 331–348.
- WANG, R., BIANCHI, M. S., RALEY, B. S. (2005): Teenagers' Internet Use and Family Rules: A Research Note. *Journal of Marriage and Family*, 67, 1249–1258.
- WILLARD, N. E. (2007): *Cyber-Safe Kids, Cyber-Savvy Teens, Helping Young People Learn to Use the Internet Safely and Responsibly*. Wiley & Sons Inc., San Francisco.
- YBARRA, L. M., FINKELHOR, D., MITCHELL, J. K., WOLAK, J. (2009): Association between blocking, monitoring, and filtering software on the home computer and youth-reported unwanted exposure to sexual material online. *Child Abuse & Neglect*, 33, 2009. 857–869.

CYBERBULLYING: ZAKLATÁS ELEKTRONIKUS ESZKÖZÖK HASZNÁLATÁVAL

DOMONKOS Katalin

ELTE PPK, Neveléstudományi Doktori Iskola
kati.domonkos@gmail.com

ÖSSZEFOGLALÓ

Célkitűzések: Napjainkban az elektronikus zaklatás nemcsak a kutatók és szakemberek, hanem az írott sajtó figyelmét is felkeltette, ezért jelen munkámban arra vállalkozom, hogy megvizsgáljam és összehasonlítsam a témával foglalkozó releváns kutatásokat. Bemutatom a jelenleg használt definíciókat, az elektronikus zaklatás jellegzetességeit, az egyéni tényezőkkel kapcsolatos, sokszor ellentmondó adatokat, továbbá a rendszerszintű tényezőkhöz fűződő eredményeket, valamint ezek hatását az elektronikus zaklatásra. Végül vizsgálom az elektronikus és a hagyományos zaklatás kapcsolatát és a megelőzés-beavatkozás lehetőségeit.

Kulcsszavak: cyberbullying, egyéni tényezők, extravertió, megküzdési stratégia, rendszerszintű tényezők, szülői felügyelet, kortárskapcsolatok, csoportszint

A TANULMÁNY CÉLJA ÉS A KIVÁLASZTÁS KRITÉRIUMAI

Mára az internet életünk központi és nélkülözhetetlen elemévé vált, az élet minden területén támogatást nyújt a fiataloknak és felnőtteknek egyaránt. Az eszközöket nemcsak a kapcsolattartásra vagy a gyorsabb ügyintézés érdekében használjuk, hanem a munkához és az oktatáshoz is segítséget nyújtanak. A felhasználók számára nyújtott előnyei mellett azonban hátrányai közt említik többek között a felelősség csökkenését, a kisebb önkontrollt, a trágárságot és a gátlástalanságot (Wallace, 2006; Ujhelyi, 2011), és hogy

kitágítja a társadalmilag elfogadott viselkedés határait (Festl és Quandt, 2013), mely jellemzők elősegítik a negatív cselekményeket is.

Ez utóbbiak egyik megjelenési formája az elektronikus zaklatás (*cyberbullying*), melynek megnyilvánulási formái között említhető a bántó, gyűlölködő tartalmak küldése, pletykák terjesztése online, valamint a megszenvedő képek és videók megosztása az interneten (részletesen lásd *1. táblázat*).

A kutatók a jelenséggel 2004-től kezdtek foglalkozni, miután nagy médianyilvánosságot kapott néhány súlyos következménnyel járó eset (Paulson, 2003; Li, 2007).